

Reykjavík, 3. desember 2020

Nefndasvið Alþingis
b.t. allsherjar- og menntamálanefndar
Austurstræti 8–10
101 Reykjavík
nefnadasvid@althingi.is

Efni: Umsögn SSSK um tillögu til þingsályktunar um menntastefnu fyrir árin 2020–2030.

Hinn 12. nóvember síðastliðinn lagði mennta- og menningarmála fram á Alþingi tillögu til þingsályktunar um menntastefnu fyrir árin 2020–2030. Er þar lagt upp með að unnið skuli að því að efla menntun landsmanna. Samkvæmt umfjöllun í inngangskafli greinargerðar tillögunnar er markmið menntastefnunnar að „veita framúrskarandi menntun í umhverfi þar sem allir geta lært og allir skipta máli“. Tekið er fram að leiðarljós menntastefnunnar séu „þrautseigja, hugrekki, þekking og hamingja“. Skilja verður umfjöllunina þannig að leiðarljósunum ætlað að styðja við framtíðarsýn ráðherra, þ.e. að markmiði stefnunnar verði náð. Þá verður jafnframt að skilja umfjöllunina þannig að stefnan snúi að vissri forgangsröðun. Ályktunarorðum þingsályktunartillögunnar er skipt í þrjá meginhluta, I–III. Í I. hluta er fjallað um einkunnarorð, gildi stefnunnar og stoðir. Í II. hluta eru sett fram undirmarkmið, A–E-liðir, og áhersluatriði tilgreind. Í III. hluta er fjallað um innleiðingu stefnunnar sem á að eiga sér stað á þremur tímabilum á grundvelli framlagðrar innleiðingaráætlunar með aðgerðum og mælikvörðum. Í III. hluta er tekið fram að innleiðingin kalli á öflugt samstarf og einingu.

Tillagan hefur verið tekin til umfjöllunar á vettvangi SSSK – Samtaka sjálfstæðra skóla. Ástæða þykir til að koma eftirfarandi athugasemdum og ábendingum á framfæri.

Á almennum nótum er rétt að taka fram hér í upphafi að það hefur vakið athygli við yfirferðina hve stutt skref er áætlað að taka með stefnumörkuninni. Markmið og framtíðarsýn í I. hluta ályktunarorðatillögunnar eru í góðu horfi og hið sama á við um fimm stoðir stefnunnar, þ.e. A–E-liði I. hluta. Hins vegar virðast áhersluatriði II. hluta og umfjöllun um þau í greinargerð tillögunnar þurfa að koma til nokkurrar endurskoðunar eða fá þar fyllri umfjöllun. Verður nú nánar vikið að þessum atriðum. Umfjölluninni verður skipta niður með vísan til ályktunarorða tillögunnar.

II. Menntastefna 2020–2030

A. Jöfn tækifæri fyrir alla

Í 1. tölul. er fjallað um nám við allra hæfi sem áhersluatriði. Athygli vekur að í greinargerðinni er ekki fjallað um hvernig sé lagt upp með að takast á við þá nemendahópa sem nú þegar eiga erfitt uppdráttar. Má í því samhengi t.d. nefna nemendur af erlendum uppruna á öllum skólastigum, nemendur með þroskaskerðingar og hinsegin nemendur. Sérstök áhersla er t.d. lögð á að meta menntun innflytjenda og flóttafólks, sem er afar jákvætt, en engum orðum er eytt í áherslu á að efla börn og ungmenni sem alast upp í íslensku menntakerfi en falla á milli kerfa, gefast upp og finna ekki taktinn.

Í 3. tölul. er fjallað um fjölbreytt menntasamfélag sem áhersluatriði og sjónum m.a. beint að fjölmennningarlegu skólastarfi og margbreytileika nemenda. Það er vel. Hins vegar vekur það sérstaka athygli að hvergi í II. hluta er fjallað um margbreytileika skólanna þegar kemur að áherslum eða rekstrarformi. Rekstrarformi sjálfstæðra skóla er veittur lagagrundvöllur á öllum skólastigum. Slík starfsemi er ekki aðeins vel þekkt heldur skapar hún blómlegt umhverfi og tækifæri til nýbreytni. Sjálfstæðir skólar á öllum skólastigum er gríðarlega mikilvæg viðbót við opinbera skólakerfið. Afar vel færi á því að fjölbreytt rekstrarform skóla væri ávarpað og því þannig

fengið vægi sem hluti af menntastefnu til framtíðar þannig að skýt væri gefið til kynna að stefnt sé að því að börn og foreldrar njóti valfrelsis þegar að menntun kemur.

Í 4. tölul. er fjallað um snemmbæran stuðning sem áhersluatriði. Þegar er lögð áhersla á snemmtækan stuðning í skólakerfinu en fjármagn til að takast á við þau verkefni hefur ekki dreifst með nægilega skynsamlegum hætti og nýtist því ekki nægilega vel samanber uppfjöllun í skýrslunni *Menntun fyrir alla, úttekt á framkvæmd stefnu um menntun á aðgreiningar á Íslandi*¹. Eðlilegt væri að sá þáttur yrði ávarpaður sérstaklega í greinargerð tillögunnar.

B. Kennsla í fremstu röð

Í 1. tölu. áhersluatriða stefnustöðarinnar er fjallað um kennaramenntun og nýliðun. Athygli vekur hve takmarkaða umfjöllun er að finna í greinargerð tillögunnar en þar í grundvallaratriðum látið við það sitja að taka fram að inntak menntunarinnar eigi að taka mið af þörfum samfélagsins og styðja við menntastefnuna. Rætt er um að unnið verði að aukinni viðurkenningu á störfum kennara og eflingu faglegs sjálfstæðis og að mótaðar verði leiði til að koma í veg fyrir kennaraskort. Að öðru leyti er hvað helst að finna umfjöllun í kafla B.3 þar sem fjallað er um hæfnipróun kennara í skólastarfi og í kafla B.4 þar sem lögð er áhersla á markvissa innleiðingu á lögum um menntun, hæfni og ráðningu. Á það skortir að stefnan innihaldi efnislega framtíðarsýn þegar kemur að kennaramenntun og nýliðun. Þrátt fyrir að í III. hluta ályktunarorða tillögunnar sé gert ráð fyrir markvissri og skipulagðri innleiðingu stefnunnar er að afar takmörkuðu leyti ljóst hvert á að stefna í þessum efnunum. Áhersla á markvissa innleiðingu laga varðar í raun aðeins starfsleyfi. Engin efnisleg áform koma til að mynda fram um starfsþróun sem þó hefur sárlega vantað.

C. Hæfni fyrir framtíðina

Eins og áður segir er það vel að lögð sé áhersla á eflingu fjölmenningsamfélagsins í undirkafla A.3 í greinargerð tillögunnar. Hins vegar skortir á að sú áhersla sé tengd áhersluatriði 1. tölul., þ.e. hæfni fyrir framtíðina: Læsi. Til að mynda virkar það ankannalega að sjá lagða áherslu á fjölmenningu í öðru orðinu og þjóðmenningu í hinu. Þá er hugtakið læsi skilgreint með afar þröngum hætti þar sem læsi snýst um meira en lestrarfærni. Læsi á samfélag og menningu eru t.d. gríðarlega mikilvægir þættir sem brýnt er að leggja áherslu á í menntastefnu til framtíðar og þá ekki síst þegar kemur að því að tengja menntun við hið fjölmenningslega samfélag. Öðrum kosti er hætt við að áhersla á fjölmenningu verði nokkurskonar hliðarstoð íslensk samfélags.

Í 4. tölul. er lagt upp með að lögð verði áhersla á starfs-, iðn- og tækninám. Umfjöllun í kafla C.4 í greinargerð tillögunnar er vel þekkt og flestum kunn en hvernig verður málaflokkurinn í raun og veru meðhöndlaður í ljósi stefnunnar. Í 5. tölul. er lagt upp með að lögð verði áhersla á list- og verknám. Umfjöllunin í kafla C.5 í greinargerð tillögunnar er hins vegar afar takmörkuð að efni til og því er lesandinn engu nær um að hverju er stefnt þegar að þessum greinum kemur. Í 6. tölul. er fjallað um sköpun og gagnrýna hugsun sem áhersluatriði en nánari umfjöllun er að finna í kafla C.6 í greinargerð tillögunnar. Í öllum framangreindum tilvikum er um afar mikilvæg áhersluatriði að ræða sem skautað er nokkuð létt yfir án þess að unnt sé að átta sig á að hvert sé stefnt. Í öllum tilvikum er ljóst að fjármagn og tími eru lykilþættir en án frekari umfjöllunar er erfitt að átta sig á í hverju áherslan felst nánar.

Í 7. tölul. er fjallað um stafræna tilveru sem áhersluatriði, þ.e. að nemendur skilji tækifæri og áskoranir stafrænnar tilveru. Ljóst er að þegar að þessu atriði kemur þarf að taka stór skref eigi íslenskt menntakerfi ekki verða eftirbátur annarra. Móta þyrfti sérstaka stefnu um hvernig menntakerfið ætlar að takast við verkefni, með sérstökum markmiðum, aðgerðum og

¹ https://www.stjornarradid.is/media/menntamalaraduneyti-media/media/frettatengt2016/final-report_external-audit-of-the-icelandic-system-for-inclusive-education.pdf

mælikvörðum. Stafræn færni grundvallast á þekkingu á samhengi og virkni stafrænnar tækni en hagnýtin hennar eykst með hverjum deginum sem líður. Þrátt fyrir að persónuvernd og ábyrgð notkun samfélagsmiða séu vissulega mikilvæg atriði þarf ekki síður að leggja áherslu á að nemendur geri sér grein fyrir virkninni og tileinki sér röklegt samhengi. Slík þekking ætti að nýtast þeim sem grunnur að verkefnavinnu á öllum sviðum og í því samhengi má halda því fram að stafræn færni leggist þvert á allar stoðir og áhersluatriði stefnunnar. Eigi það að takast þarf auðvitað að byrja á að skilgreina hvernig takast á við það verkefni að tryggja að kennarar verði færir um að sinnan menntun nemenda í stafrænni færni. Það er því ljóst að setja þarf markmið og leggja áherslu á menntun kennara. Verulega ætti að vera hægt að byggja á reynslu og þekkingu hinna Norðurlandanna enda hafa þau flest sett sér sérstök markmið og hrint aðgerðum af stað til að treysta þennan þátt menntunar.

Í 8. tölul. er fjallað um menntun alla ævi sem áhersluatriði og nánari umfjöllun er að vinna í kafla C.8 í greinargerð tillögunnar. Á það skortir hins vegar að tekin sé afstaða til þess hvernig menntakerfið ætlar að taka við þeim einstaklingum sem sækja sér menntun seinna á ævinni. Þar mun þörfin vaxa mjög mikið og hratt í ljósi aukinnar hagnýtingar stafrænnar tækni og annarra umbreytinga á athöfnum og þjónustu í samfélaginu. Menntakerfið verður hreinlega að bregðast við með virkum hætti. Leggja ætti áherslu á öflugt raunfærnimat á framhalds- og háskólastigi. Menntakerfi þarf að verða fjölbreytt ekki einsleitt. Horfa þarf til þeirra tækifæra sem opið og sveigjanlegt menntakerfi færi okkur sem þjóð, þ.e. dýrmætan mannauð sem vinnur að þekkingaröflun út alla starfsævina.

D. Velliðan í öndvegi

Í 1. tölul. er fjallað um heilsuefningu sem áhersluatriði. Það hefði verið eðlilegra samhengi við almenna umfjöllun að áherslan sneri að lýðheilsu en undir hana féllu m.a. heilsuefning, geðrækt og forvarnir áherslan yrði opnari fyrir viðfangsefnum. Heilsuefning og geðrækt eru þau viðfangsefni sem við eru að fást við í dag en þar sem verið er að móta stefnu til lengri tíma ætti hún að geta varðað viðfangsefnin til framtíðar.

Í 4. tölul. er fjallað um náms- og starfsráðgjöf sem áhersluatriði. Rétt er að taka fram að þar er um gríðarlega mikilvægt áhersluatriði að ræða. Afar brýnt er að skýrt komi fram að stefnt sé að dýpkun slíkrar þjónustu og að því verði komið svo fyrir að hún standi með virkum hætti til boða um allt land.

Í 5. tölul. er fjallað um rödd nemenda sem áhersluatriði. Orðalagið er í raun smættun á hugtakinu lýðræði og óhætt ætti að vera að fjalla beinum orðum um lýðræði í skólastarfi. Rík áhersla er þegar lögð á það í skólastarfi að nemendur kynnist lýðræði og öðlist færni til að lifa í lýðræðislegu þjóðfélagi. Flestum ætti því að vera lýðræðishugtakið tamt.

Í 6. tölul. er fjallað um velliðan allra sem áhersluatriði. Umfjöllun í kafla D.6 í greinargerð tillögunnar er með almennum hætti fjallað um hamingju og velliðan og eðlileg samskipti. Umfjöllunin er nokkuð klisjukennd og erfitt að sjá hvernig úr henni geti orðið aðgerðir og mælikvarðar til notkunar við innleiðingu stefnunnar.

E. Gæði í forgrunni

Í 1. tölul. er fjallað ábyrgð og samhæfingu þjónustukerfa sem áhersluatriði en nánari umfjöllun er að finna í kafla D.6 í greinargerð tillögunnar. Þegar að þessu áhersluatriði kemur er ljóst að taka þarf stórt skref í átt til sameiginlegrar ábyrgðar þar sem sjónum er beint að barni og fjölskyldu en ekki kerfum. Stoðþjónusta þarf að endurspeglja þá sýn en vinna þarf þvert á öll kerfi sem halda utan um börn.

Í 2. tölul. er fjallað um aðalnámskrár sem styðja við menntastefnu sem áhersluatriði. Hér er verk að vinna og hrista þarf upp í ákveðnum þáttum, t.d. viðmiðunarstundaskrá. Auka þarf frelsi skóla til athafna og skapa sveigjanleika fyrir skólana til að ráðast í faglega stefnumótun. Veita þarf skólastjórnendum raunverulegt faglegt frelsi og umboð til að grípa til aðgerða í því skyni að bæta skólastarf. Þó skólastarf geti verið nokkuð ólíkt ef einstaka skólar eru bornir saman þurfa stjórnendur bæði að hafa trú á starfinu og njóta frelsis til að móta það eftir eigin ástríðu. Hafa verður framangreint að leiðarljósi við endurskoðun aðalnámskrár.

Í 3. tölul. er fjallað um námsmat sem áhersluatriði. Rétt væri að í kafla E.3 í greinargerð tillögunnar kæmi fram áhersla á hve það er mikilvægt að námsmat verði fjölbreytt, gagnsætt og skilvirkt á öllum skólastigum.

Í 6. tölul. er fjallað um stöðugar og umbætur sem áhersluatriði en ágætis skýringar er að finna í kafla E.6 í greinargerð tillögunnar. Hér er um gríðarlega mikilvægt áhersluatriði að ræða. Innleiðing endurgjafar til kennara verður að vera hluti af því. Koma þarf á fót raunverulegum mælikvörðum eigi áhersluatriðið að fá nægilegt vægi.

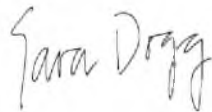
Í 7. tölul. er fjallað um skilvirka ráðstöfun fjármuna sem áhersluatriði. Á skortir að í kafla E.7 í greinargerð tillögunnar sé það ávarpað að endurskoða þurfi dreifingu þess fjármagns sem þegar er lagt inn í kerfið, samanber m.a. umfjöllun í skýrslunni *Menntun fyrir alla, úttekt á framkvæmd stefnu um menntun á aðgreiningar á Íslandi*.

III. Innleiðing menntastefnu

Góð stefna getur að engu orðið ef innleiðing hennar misferst. Í því ljósi er innleiðingin það sem getur skilið aðgerðir frá orðum á blaði. Það er senn afar jákvætt og í takti við nútímann að ætlunin sé að skilgreina aðgerðir og mælikvarða fyrir hverja stoð og áhersluatriði stefnunnar. Tveir þættir virkrar stefnu eru hins vegar ekki orðaðir, þ.e. endurmat og endurskoðun aðgerða og mælikvarða. Til að mynda gæti komið í ljós á fyrsta tímabili innleiðingar að ráðast þurfi í endurbætur. Gera verður ráð fyrir að það sé þó hluti af stefnumótunarhugsuninni að baki stefnunni. Því má þó velta upp hvort ekki væri skynsamlegt að beinlínis væri gert ráð fyrir því í stefnunni að ráðherra verði fengið umboð til að fást við endurmat og endurskoðun án sérstakar aðkomu þingsins. Búa þarf svo um hnútana að ráðherra verði ekki svo bundinn af ályktunarorðum stefnunnar að hann hafi ekki svigrúm til að aðlaga hana að aðstæðum.

Virðingarfyllst,

f.h. SSSK – Samtaka sjálfstæðra skóla

Sara Dögg Svanhildardóttir
formaður